

Podaci o ornitološkim istraživanjima Bijele Gore kod Trebinja

Jovica Sjeničić¹

Sjeničić, J., 2013: Data of ornithological research of Bijela Gora mountain near Trebinje

This paper presents the research data on the bird fauna of Bijela Gora mountain, which is the part of the Orjen range in Republic of Srpska (Bosnia and Herzegovina). The data was collected during the field research in May 2013 and combined with some earlier findings within the researched area, and personal communication data on the interesting bird fauna of Bijela Gora. All the data obtained will be used for planning future research, in order to nominate this region for the protected area status in both national and international level.

Key words: ornithofauna, Bijela Gora, potential IBA, *Hippolais olivetorum*, *Circaetus gallicus*

Uvod

Prema dostupnoj literaturi do sada nije postojalo sistematsko istraživanje ornitofaune Bijele Gore, sem podataka Grubača i Gašića (2001) o pojedinim nalazima ptica na području sela Orahovac, koje geografski pripada Bijeloj Gori.

Bijela Gora predstavlja dio masiva planine Orjen na samom jugu Republike Srpske (Bosna i Hercegovina) i nalazi se na tromeđi Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske. Istraživanja ornitofaune vršena su u sklopu projekta „Sedmica biodiverziteta 2013.“ („Biodiversity Week 2013“) u organizaciji udruženja „Južnjačko plavo nebo“ iz Trebinja, u saradnji sa timom istraživača sa Veterinarskog fakulteta u Zagrebu i „Bernd Thies Foundation“ iz Bazela. Glavni cilj bioloških istraživanja u sklopu projekta je nominacija Bijele Gore za zaštićeno područje kategorije nacionalnog parka (Anonymus, 2008), a pored toga područje Orjena navodi se i kao potencijalno IBA područje u Bosni i Hercegovini (Kotrošan et al., 2012).

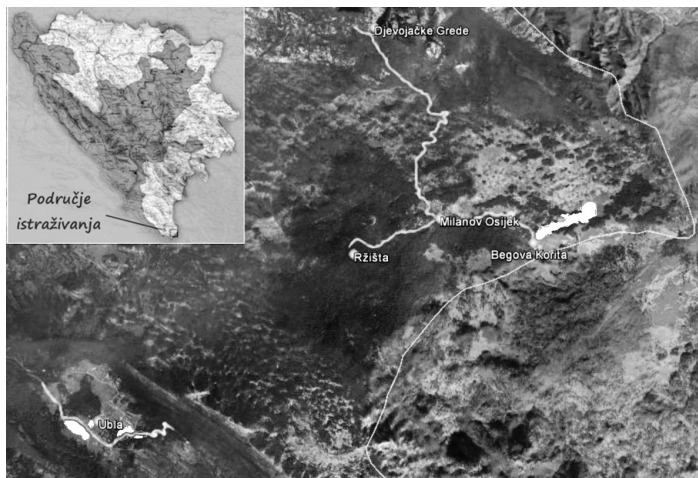
Istraživano područje i metode rada

Istraživanje je obavljeno na staništima karakterističnim za mediteranski biogeografski region (podjela možda ne odgovara fitocenološkim klasifikacijama, ali su staništa definisana tako da se izraze karakteristike i značaj za ornitofaunu):

- pretežno bukove šume (Milanov Osijek, Begova Korita)
- borove šume (Ubla, Ržišta)
- mješovite šume i šikare (Djevojačke Grede, Ubla)
- kamenjari (Milanov Osijek, Begova Korita)
- stijene (Djevojačke Grede)
- planinski pašnjaci i livade (Begova Korita, Ubla)

¹ Društvo za istraživanje i zaštitu biodiverziteta, Brace Potkonjaka, 78000 Banja Luka, jovica.sjenicic@gmail.com

Terensko istraživanje je trajalo pet dana, od 13. do 17. maja 2013. godine. Korištene metode istraživanja su: metoda kilometarskog transeкта, cenzus u tački, slobodno kretanje po terenu i *playback* metoda (Gregory et al., 2004). Najviše korištena metoda je transekt i to prilikom linijskog kretanja duž puteva i šumskih staza (potez Milanov Osijek-Ržišta, Ubla, potez Djevojačke Grede-Milanov Osijek). Slobodno kretanje po terenu vršeno je na mozaičnim staništima (Ubla, Begova Korita) u cilju utvrđivanja gniježđenja pojedinih vrsta, pronalaska parova i gnijezda. Cenzus u tački korišten je kod statičkog posmatranja na pojedinim lokalitetima ili prilikom dužeg zadržavanja na nekim lokacijama duž transeкта (Djevojačke Grede, Begova Korita, Milanov Osijek). *Playback* metoda korištena je kod pojedinih vrsta koje su odgovarale na reprodukciju pjesme ili dozivanja sa oglašivača.

Slika 1. Istraživana područja Bijele Gore – bijela linija predstavlja transekte (pređeno pješice), bijela polja su oblasti istraživana pretraživanjem terena i slobodnim kretanjem (izvor: Google Earth)

Figure 1. The researched areas of Bijela Gora – the white line represents transects (traveled on foot), white fields are areas explored by searching the field and moving freely (source: Google Earth)

Potvrđenim gnjezdavicama (oznaka „PG“ u tabeli) smatrane su sve vrste za koje je sigurno utvrđeno gniježđenje (pronađeni mladi, jaja, gnijezda, sakupljanje materijala za gnijezdo), vjerovatne gnjezdavice (oznaka „VG“ u tabeli) su one vrste čije su jedinke pokazivale teritorijalno ili odbrambeno ponašanje (pjesma mužjaka, glumljenje povrede, odvratanje pažnje, zabilježeni parovi i sl.) i moguće gnjezdavice (oznaka „MG“ u tabeli) su sve one koje su posmatrane u povoljnom staništu za gniježđenje, ali nisu pokazivale neka od prethodno navedenih ponašanja, a na osnovu njihovih idioekoloških karakteristika i areala rasprostranjenja mogu se smatrati potencijalnim gnjezdavicama. Jedan podatak dobijen je od Dejana Radoševića, a bilježena su i slučajna zapažanja. Posebno su izdvojeni podaci starijih datuma od istraživanja Grubača i Gašića (2001), te usmena saopštenja i fotografije o pticama dobijene od Dušana Toholja.

Pojedine vrste su i fotodokumentovane pomoću fotoaprata Canon sx50 i zoom 50x. Determinacija je vršena pomoću ilustriranog priručnika za determinaciju „Ptice Hrvatske i Europe sa sjevernom Afrikom i Bliskim Istokom“ (Heinzel et al., 1996). Naučni naziv vrsta, redoslijed i gnijezdeći status u Bosni i Hercegovini dat je prema Clementsu (2007), te je dato i mišljenje o statusu gniježđenja na Bijeloj Gori, iako je ovo bio relativno kratak period za utvrđivanje gniježđenja većine vrsta. Korištena je srpska nomenklatura ptica prema Vasiću i sar. (2004; 2005).

Rezultati

U toku istraživanja na području Bijele Gore registrovane su 43 vrste ptica koje su svrstane u 7 redova i 20 porodica (Tab. 1). Dvije vrste nisu sa sigurnošću determinisane zbog loših uslova posmatranja, ali pošto ih je pored prvog autora izvještaja, iako sa sumnjom, u isto vrijeme i na skoro istom mjestu nezavisno registrovao i ornitolog B. Gašić, ipak su uvrštene na spisak ornitofaune Bijele Gore.

Tabela 1. Fauna ptica Bijele Gore registrovana tokom terenskog istraživanja 2013.

Table 1. Bird fauna of Bijela Gora registered during field research 2013

Datum/Date	13.05.	14.05.	15.05.	15.05.	16.05.	17.05.
Lokalitet/Locality	potez Milanov Osijek -Ržišta	Ubla	Djevojačke Grede	potez D. Grede - Mil. Osijek	Begova Korita	Ubla
Vrsta/Species						
<i>Accipiter gentilis</i>				1 M prelijeće		
<i>Buteo buteo</i>	1 oglašava se; 2 kruže; 1 prelet			2 kruže		
* <i>Aquila fasciata</i>	1 prelet					
<i>Larus michahellis</i>			1 prelijeće			
<i>Cuculus canorus</i>	2 pjeva; 1 pjeva	1 pjeva			1 pjeva; 1 pjeva; 1 prelet	
<i>Tachymartys melba</i>			4 hrane se u letu	15+ u jatu; hrane se		
<i>Merops apiaster</i>		jato; oglašavaju se u preletu	1 prelet			
<i>Upupa epops</i>		1 prelet; 1 pjeva			1 par	1 par
<i>Jynx torquilla</i>		1 doziva; 1 doziva; playback				
<i>Dryocopus martius</i>				1 prelet	1 doziva	1 doziva
<i>Lullula arborea</i>		1 pjeva; 1 pjeva			1 pjeva; 1 par; 1 pjeva	

Tabela 1. Fauna ptica Bijele Gore registrovana tokom terenskog istraživanja 2013.

Table 1. Bird fauna of Bijela Gora registered during field research 2013

Datum/Date	13.05.	14.05.	15.05.	15.05.	16.05.	17.05.
Lokalitet/Locality	potez Milanov Osijek -Ržišta	Ubla	Djevojačke Grede	potez D. Grede - Mil. Osijek	Begova Korita	Ubla
Vrsta/Species						
<i>Hirundo rustica</i>	4 prelet; 3 prelet	3		1	1 par	
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>			4			
<i>Delichon urbica</i>			25+, u jatusa <i>T.melba</i>		1	
<i>Anthus trivialis</i>					1 pjeva	
<i>Motacilla alba</i>		1				
<i>Monticola solitarius</i>			2 M			
<i>Turdus merula</i>		1 M; 1M; 1 M; 1 M	1 pjeva		1 M	1 M; 1 M
<i>Turdus viscivorus</i>	1 pjeva	1 pjeva; 1 par	1 pjeva; 1 pjeva; 1 pjeva; 1 pjevaj		1 pjeva; 1 pjeva; 1 pjeva	
<i>Hippolais olivetorum</i>		1 par; sakuplja materijal za gnijezdo				
<i>Phylloscopus collybita</i>	2 pjeva	1 pjeva	6 M pjeva (6 posebnih teritorija)		1 pjeva	1 pjeva
<i>Sylvia atricapilla</i>	1 pjeva	1 pjeva; 1 pjeva	2 pjeva (2 teritorije)		1 pjeva	
<i>Sylvia nisoria</i>		1 pjeva; 1 pjeva				
<i>Ficedula albicollis</i>		1			1 par	
<i>Erithacus rubecula</i>	4 pjeva (4 teritorije)				1 pjeva; 1 pjeva	
<i>Luscinia megarhynchos</i>		1 pjeva				1 pjeva
<i>Oenanthe oenanthe</i>				1 M		
<i>Poecile palustris</i>		1 doziva				1 doziva
<i>Periparus ater</i>		1				
<i>Lophophanes cristatus</i>		1 brani teritoriju				1 doziva
<i>Cyanistes caeruleus</i>	1		1 prelet; 1 doziva		1 doziva	
<i>Sitta europaea</i>	1 doziva	1 brani teritoriju	1 doziva			

Tabela 1. Fauna ptica Bijele Gore registovana tokom terenskog istraživanja 2013.
Table 1. Bird fauna of Bijela Gora registered during field research 2013

Datum/Date	13.05.	14.05.	15.05.	15.05.	16.05.	17.05.
Lokalitet/Locality	potez Milanov Osijek -Ržišta	Ubla	Djevojačke Grede	potez D. Grede - Mil. Osijek	Begova Korita	Ubla
Vrsta/Species						
<i>Oriolus oriolus</i>		1 pjeva; 1 pjeva	1 pjeva			1 pjeva
<i>Lanius collurio</i>	1 M	1 M, 1 Ž; 3 para; 1 par; 2 para				6 M, 3 Ž
<i>Garrulus glandarius</i>		1	1			
<i>Corvus corax</i>		1 prelet	3		1 prelet	1
<i>Fringilla coelebs</i>	9 pjeva (9 teritorija)	7 pjeva (7 teritorija); 1 doziva	3 pjeva (3 teritorije)		3 pjeva (3 teritorije)	6 pjeva
<i>Carduelis chloris</i>		2 prelet; 4			1 prelet	3; 1 par
<i>Carduelis carduelis</i>		1 par; 2 para			1 par	
<i>Serinus serinus</i>			1			
<i>Emberiza citrinella</i>		1 prelet				
<i>Emberiza cia</i>	1 M pjeva					
<i>Emberiza calandra</i>		1 pjeva				

Objašnjenje: M – mužjak, Ž – ženka, pjeva – zabilježena pjesma mužjaka, par – zabilježeni mužjak i ženka, * - označava vrste koje nisu sasvim sigurno determinisane, + - broj jedinki nije sigurno utvrđen, bilo ih je bar 30% više od prebrojanih.

Explanation: M – male, Ž – female, pjeva – recorded male's song, par – male and female recorded, * - asterisk indicates species not entirely determined, + - the number of individuals not entirely determined, there were at least 30% more than counted.

Pored ove 43 vrste ptica zabilježene u toku istraživanja, postoje i podaci dobijeni ranijim istraživanjima područja na Bijeloj Gori tokom istraživanja Grubača i Gašića (2001). Oni su na području Bijele Gore zabilježili vrste od kojih neke nisu zabilježene u toku ovog istraživanja:

1. *Buteo buteo* – 02.08.2004. okolica Orahovca, 1 jedinka u preletu
2. *Falco tinnunculus* – 02.08.2005. okolica Orahovca, 1 jedinka u polju kraj sela
3. *Columba livia* – 02.08.2004. selo Orahovac, manje jato na novosagrađenoj kući
4. *Streptopelia turtur* – (nema datuma) između Lastve i Orahovca, 1 jedinka na crnom boru
5. *Bubo bubo* – 08.08.2004. autori navode prepariranu jedinku kod preparatora Ratkovića u Trebinju, ubijenu 1996. ili 1997. u selu Orahovac na Bijeloj Gori, te također navode, prema saopštenjima mještana (M. Grubač, usm. saopšt.), da se buljina povremeno pojavljuje u selu Orahovac i lovi kokoške
6. *Turdus merula* – 02.08.2004. selo Orahovac, nekoliko jedinki
7. *Garrulus glandarius* – 02.09.2004. selo Orahovac, nekoliko jedinki

Navešćemo značajne podatke dobijene od Dušana Toholja pregledom fotografija i terenskih bilješki ili usmenim saopštenjem koje u toku ovog istraživanja nisu zabilježene:

1. *Circaetus gallicus* (22.04.2007. Bijela Gora, 2 jedinke, fotografija; 28.10.2007. Ubla, 1 jedinka, fotografija)
2. *Buteo buteo* (21.04.2007. Bijela Gora, 1 jedinka, fotografija; 27.10.2007. Begova Korita, 1 jedinka; 04.11.2007. Drača, 1 jedinka, fotografija)
3. *Aquila chrysaetos* (08.05.2007. Štirovnik, 2 jedinke, fotografija; 14.07.2007. Jastrebitica, 2 jedinke, fotografija; 29.08.2007. Štirovnik, 2 jedinke, fotografija)
4. *Falco tinnunculus* (Dušan Toholj, usm. saopšt., podatak nije sačuvan)
5. *Alectoris graeca* (postoji fotografija)
6. *Bubo bubo* (20.07.2005. Orovac, 1 jedinka u letu; 03.09.2006. Željevo, 2 jedinke; 1996. Drača, preparat, fotografija)
7. *Dendrocopus major* (često viđana)
8. *Pica pica* (često viđana po selima i okolici)
9. *Corvus corax* (23.06.2007. Orjen, 10 jedinki, fotografija; 27.10.2007. Begova Korita, 2 jedinke)

Nažalost, podaci o vremenu i lokaciji posmatranja svih vrsta nisu sačuvani. Sakupljač podataka navodi da je siguran da se radi o navedenim vrstama. U tabeli ispod (Tab. 2) objedinjeni su svi podaci o ornitofauni koji su u toku ovog i prijašnjih istraživanja registrovani na području Bijele Gore i navedeni su statusi gniježđenja, ugroženosti i zaštite.

Tabela 2. Vrste zabilježene na Bijeloj Gori i njihovi gnjezdeci statusi i statusi ugroženosti i zaštite

Table 2. Species recorded on Bijela Gora and their nesting status and endangerment and protection statuses

Vrsta/Species	Gnjezdeci status - Bijela Gora Breeding status-Bijela Gora	Gnjezdeci status - Bosna i Hercegovina Breeding status-Bosnia and Herzegovina	IUCN	SPECS	ETS	BD	Bern	Bon	BHCL	Crvene liste RS
** <i>Circaetus gallicus</i>	MG	gn		3	(R)	I	III	II	V	CL
<i>Accipiter gentilis</i>	MG	gn		-	(S)	I*	III	II		CL
<i>Buteo buteo</i>	VG	gn		-	S		III	II		CL
** <i>Aquila chrysaetos</i>	MG	gn		3	R	I	III	II	R	CL
* <i>Aquila fasciata</i>	MG	ex?		3	EN	I	III	II	Ex?	
** <i>Falco tinnunculus</i>	MG	gn		3	D		III	II	??	CL
** <i>Falco peregrinus</i>	MG	gn		-	S	I	III	II	V	CL
** <i>Alectoris graeca</i>	MG	gn		2	(D)	I*; II/1**			V	CL
<i>Larus michahellis</i>	pr	gn		-. ^E	S	II/2	III			CL

Tabela 2. Vrste zabilježene na Bijeloj Gori i njihovi gnjezdeći statusi i statusi ugroženosti i zaštite

Table 2. Species recorded on Bijela Gora and their nesting status and endangerment and protection statuses

Vrsta/Species	Gnjezdeći status - Bijela Gora Breeding status-Bijela Gora	Gnjezdeći status - Bosna i Hercegovina Breeding status-Bosnia and Herzegovina	IUCN	SPECS	ETS	BD	Bern	Bon	BHCL	Crvene liste RS
<i>**Columba livia</i>	MG	gn	-	(S)	II/1	III				CL
<i>**Streptopelia turtur</i>	MG	gn	3	D	II/2	III	II*	I		CL
<i>Cuculus canorus</i>	VG	gn	-	S		III				CL
<i>**Bubo bubo</i>	MG	gn	3	(H)	I	III			R	CL
<i>Tachymarpis melba</i>	VG	gn	-	S		III			R	CL
<i>Merops apiaster</i>	pr	gn	3	(H)		III	II	E		CL
<i>Upupa epops</i>	VG	gn	3	(D)		III			E	CL
<i>Jynx torquilla</i>	VG	gn	3	(D)		III				CL
<i>**Dendrocopus major</i>	VG	gn	-	S	I*	III				CL
<i>Dryocopus martius</i>	VG	gn	-	S	I	III				CL
<i>Lullula arborea</i>	VG	gn	2	H	I	III				CL
<i>Hirundo rustica</i>	VG	gn	3	H		III				CL
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	VG	gn	-	S		III			I	CL
<i>Delichon urbica</i>	pr	gn	3	(D)		III				CL
<i>Anthus trivialis</i>	VG	gn	-	S		III				CL
<i>Motacilla alba</i>	PG	gn	-	S		III				CL
<i>Monticola solitarius</i>	VG	gn	3	(H)		III	II	R		CL
<i>Turdus merula</i>	PG	gn	- ^E	S	II/2	III	II			CL
<i>Turdus viscivorus</i>	VG	gn	- ^E	S	II/2	III	II			CL
<i>Hippolais olivetorum</i>	PG	gn	- ^E	(S)	I	III	II	V		
<i>Phylloscopus collybita</i>	VG	gn	-	S		III	II			CL
<i>Sylvia atricapilla</i>	VG	gn	- ^E	S		III	II			CL
<i>Sylvia nisoria</i>	VG	gn	- ^E	S	I	III	II			CL
<i>*Ficedula albicollis</i>	MG	gn	- ^E	S	I	III	II			CL
<i>Erithacus rubecula</i>	PG	gn	- ^E	S		III	II			CL
<i>Luscinia megarhynchos</i>	VG	gn	- ^E	(S)		III	II			CL
<i>Oenanthe oenanthe</i>	VG	gn	3	(D)	I?	III	II			CL
<i>Poecile palustris</i>	VG	gn	3	D		III				CL
<i>Periparus ater</i>	VG	gn	- ^E	(S)	I*	III				CL
<i>Lophopanés cristatus</i>	VG	gn	2	(D)		III				CL

Tabela 2. Vrste zabilježene na Bijeloj Gori i njihovi gnjezdeći statusi i statusi ugroženosti i zaštite

Table 2. Species recorded on Bijela Gora and their nesting status and endangerment and protection statuses

Vrsta/Species	Gnjezdeći status - Bijela Gora Breeding status-Bijela Gora	Gnjezdeći status - Bosna i Hercegovina Breeding status-Bosnia and Herzegovina	IUCN	SPECS	ETS	BD	Bern	Bonn	BHCL	Crvene liste RS
<i>Cyanistes caeruleus</i>	VG	gn		-. ^E	S		III			CL
<i>Sitta europaea</i>	PG	gn		-	S		III			CL
<i>Oriolus oriolus</i>	VG	gn		-	S		III			CL
<i>Lanius collurio</i>	PG	gn		3	(H)	I	III			CL
<i>Garrulus glandarius</i>	VG	gn		-	S	II/2				CL
** <i>Pica pica</i>	PG	gn		-	S	II/2				CL
<i>Corvus corax</i>	VG	gn		-	S		III			CL
<i>Fringilla coelebs</i>	VG	gn		-. ^E	S	I	III			CL
<i>Carduelis chloris</i>	VG	gn		-. ^E	S		III			CL
<i>Carduelis carduelis</i>	PG	gn		-. ^E	S		III			CL
<i>Serinus serinus</i>	VG	gn		-. ^E	S		III			CL
<i>Emberiza citrinella</i>	VG	gn		-. ^E	(S)		III			CL
<i>Emberiza cia</i>	VG	gn		3	(H)		III			CL
<i>Emberiza calandra</i>	VG	gn		2	(D)		III			CL

Objašnjenje: * - vrste koje nisu sasvim sigurno determinisane, ** - vrste koje su ranije zabilježene od drugih istraživača, PG - potvrđena gnjezdarica, VG - vjerovatna gnjezdarica, MG - moguća gnjezdarica, pr - preletnica ili prolaznica na seobi i vrste koje nisu gnjezdarice ovog područja već vjerovatno bliže okoline, gn - gnjezdarica BiH, ex? - vjerovatno iščezla u BiH, BHCL - kategorije ugroženosti prema Obratil & Matvejev (1989), SPECS - sistem kriterijuma za identifikaciju vrsta koje zahtijevaju koordinirane mjere očuvanja na nivou Evrope (prema - Bird Life International, 2004), ETS - status ugroženosti prema Bird Life International (2004), BD - EU Bird directive, Bern - kategorije prema Bernskoj konvenciji, Bonn - kategorije prema Bonskoj konvenciji, Crvene Liste RS - vrsta prisutna u Uredbi o Crvenoj listi RS.

Explanation: * - species not entirely determined, ** - species recorded by other researchers earlier, PG - confirmed nesting, VG - probable nesting, MG - possible nesting, pr - passing site during migration of species which do not nest in this area but probably do in surrounding areas, gn - bird nesting in BiH, ex? - probably extinct in BiH, BHCL - endangerment categories according to Obratil & Matvejev (1989), SPECS - system of criterions for identification of species which demand coordinated measures of preservation in Europe (according to Bird Life International, 2004), ETS - status of endangerment according to Bird Life International (2004), BD - EU Bird directive, Bern - categories according to Berne convention, Bonn - categories according to Bonn convention, Crvene Liste RS - species present in the Regulation on the Red List of Republic of Srpska.

Diskusija i zaključci

Sravnjivanjem svih podataka dobijamo ukupno 53 zabilježene vrste na Bijeloj Gori. Od toga je jedna vrsta potencijalno iščezla gnjezdarica u Bosni i Hercegovini. Ostale 52 vrste su gnjezdarice u Bosni i Hercegovini. Na Bijeloj Gori tokom istraživanja je zabilježeno osam potvrđenih gnjezdarica, 31 vjerovatna gnjezdarica, 11 vrsta su moguće gnjezdarice, a tri vrste su prolaznice ili gnjezdarice bližih područja.

Imajući u vidu važnost ovog područja za zaštitu, podaci o ornitofauni koji su dobijeni u toku istraživanja su svakako značajni i mogu doprinijeti nominaciji Bijele Gore kao zaštićenog područja. Prijašnji podaci su oskudni te je teško izvršiti poređenje sa ranijim istraživanjima. Rezultate istraživanja u cilju razmatranja vrijednosti i sličnosti podataka treba svakako porediti više sa ornitofaunama sličnih područja južnih dijelova Hercegovine i ornitofaunom crnogorskog dijela Orjena.

Diverzitet ptica Bijele Gore u toku ovog istraživanja ne oslikava stvarno stanje, ali je značajan jer pokazuje da se Bijela Gora nalazi na jadranskom seobenom putu. Karakteristike vegetacije ukazuju na jake mediteranske uticaje što je posljedica specifičnog geografskog položaja. Veliki broj rijetkih staništa uslovljava specifičan sastav faune ptica, odnosno prisustvo ptičijih vrsta karakterističnih za kserotermna mediteranska staništa, visokoplaninska staništa i druga, manje rijetka staništa. Svakako su značajni nalazi dnevnih grabljivica i vrsta koje su rijetke na području cijele Bosne i Hercegovine, poput orla zmijara (*Circaetus gallicus*) ili sve rjeđeg surog orla (*Aquila chrysaetos*). Ako se potvrdi nalaz prugastog orla (*Aquila fasciata*) za Bijelu Goru biće to značajan nalaz za cijelu Bosnu i Hercegovinu, jer je navedena vrsta označena kao potencijalno izumrla za Bosnu i Hercegovinu, a Puzović (2000) navodi da je Marinković 1993. procjenjivao da gnijezde svega dva para u Hercegovini. Ostale značajne vrste za zaštitu koje su označene kao rijetke ili ugrožene su: kamenjarka (*Alectoris graeca*), buljina (*Bubo bubo*), bijela čiopa (*Tachymartus melba*), pupavac (*Upupa epops*), a od pjevačica svakako modrokos (*Monticola solitarius*) i voljić maslinar (*Hippolais olivetorum*).

U sezonskom smislu za potrebe realnije slike o ornitofauni Bijele Gore osim kasno-proljećnog aspekta, potrebno je obraditi sve ostale sezonske aspekte. Iako su istraživanja obavljena u pogodnom periodu (maj), što je pogodno vrijeme za utvrđivanje gnjezdarica Bijele Gore, treba imati u vidu to da su ptice specifične po svom životnom ciklusu (izuzetna dnevna pokretljivost, sezonska lutanja, duge seobe i lokalna kretanja) pa bi u istraživanje trebalo uključiti i periode seobe i zimovanja.

U toku istraživanja ornitofaune u prostornom smislu nisu sistematski istražena staništa kamenjara i sipara, pukotine stijena, te nije izvršeno detaljnije istraživanje na višim nadmorskim visinama gdje već preovladava biom planinskih rudina i visokoplaninske tundre (Redžić et al., 2008). U nekim od tih ekosistema mogle bi se očekivati karakteristične planinske ili mediteranske vrste poput: *Buteo rufinus* (Cretzschmar, 1827), *Falco naumanni* (Fleischer, 1818), *Falco biarmicus* (Temmnick, 1825), *Eremophila alpestris* (Linnaeus, 1758), *Anthus spinoletta* (Linnaeus, 1758), *Prunella collaris* (Scopoli, 1769), *Monticola saxatilis* (Linnaeus, 1766), *Sylvia cantillans* (Pallas, 1764), *Sitta neumayer* (Michahellis, 1830), *Emberiza hortulana* (Linnaeus,

1758) itd. Neke uobičajene vrste koje nisu registrovane tokom ovih istraživanja nema smisla nabrajati, ali ih je realno očekivati. Naravno, potrebno je detaljnije istražiti i šumska staništa i posebno obratiti pažnju na dnevne i noćne grabljivice i dokaze za njihovo gniježđenje na Bijeloj Gori koje pored krupnih zvijeri (vuk, ris, medvjed) mogu poslužiti kao tzv. „krovne vrste“ (eng. *umbrella species*) u zaštiti. Važno je istaći da su 52 od 53 vrste registrovane na Bijeloj Gori na spisku Uredbe o Crvenim listama RS (Sl. Glasnik RS, 124/12).

Glavne teškoće tokom istraživanja pri sakupljanju podataka predstavljali su loši vremenski uslovi (kiša i vjetar), kratko vrijeme za istraživanje i samo jedan sezonski (prolječni) aspekt. Nisu pretraženi svi tereni, pogotovo oni koji obećavaju više tipičnih mediteranskih vrsta ili tipičnih planinskih vrsta. U toku ovog kratkog perioda nije bilo moguće utvrditi koje su to vrste sigurne gnjezdarice ovog područja. Mali broj istraživača koji su obrađivali ornitofaunu (praktično jedan) tokom istraživanja jedan je od faktora malog broja podataka.

Negativni faktori koji predstavljaju pritiske na diverzitet ptica Bijele Gore obuhvataju indirektno (uništavanje staništa) i direktno (fizičko uništavanje jedinki) faktore ugrožavanja. Osnovni faktori ugrožavanja ornitofaune Bijele Gore predstavljaju prekomjeran i neselektivan lov, krivolov te ubijanje iz praznovjerja. Posebna opasnost za grabljivice je trovanje. Značajan negativan faktor su i prirodni i vještački izazvani požari. U pogledu očuvanja potrebno je uvesti monitoring odabranih vrsta koji bi omogućio i uvid u stanje cijelog područja jer su ptice dobri pokazatelji stanja ekosistema (tzv. bioindikatori). Pored toga, treba povećati saradnju sa lovačkim udruženjima i kontrolu lova. Sve nelegalne aktivnosti u lovu treba prijavljivati nadležnim institucijama, a sa lovcima i mještanima vršiti edukaciju o značaju ornitofaune. Praktična pomoć pticama obuhvata postavljanje pomoćnih objekata za gniježđenje i eventualno pošumljavanje opožarenih površina autohtonim vrstama drveća.

Zahvalnica

Zahvaljujem se Branislavu Gašiću na pomoći tokom terenskih istraživanja i pisanja rada. Hvala Dušanu Toholju na organizaciji istraživanja i ustupljenim podacima.

Literatura

- Anonymus (2008): Prostorni plan Republike Srpske do 2015. godine, Urbanistički zavod Republike Srpske, a.d. Banja Luka.
- BirdLife International, 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife International (BirdLife Conservation Series No.12), Cambridge.
- Clements, J. F., 2007: The Clements Checklist of Birds of the World, 6th Edition. Cornell University Press, New York.
- Grubač, B., Gašić, B., 2001: Savremeni podaci o fauni ptica istočne Hercegovine i susjednih područja (Bosna i Hercegovina). Ciconia, 13: 59-76.
- Gregory R. D., Gibbons, W. D. & Donald, P. F., 2004: *Bird Ecology and Conservation* – chapter *Bird census and survey techniques*. Oxford University Press. Oxford.
- Heinzel, H., Fitter, R. & Parslow, J., 1997: *Ptice Hrvatske i Europe*, Collinsov džepni vodič. Hrvatsko ornitološko društvo, Zagreb.

- Kotrošan, D., Dročić, N., Trbojević, S., Šimić, E. & Dervović, I., 2012: Program IBA - međunarodno značajna područja za ptice u Bosni i Hercegovini. Ornitološko društvo „Naše ptice“, Sarajevo.
- Obratil, S. & Matvejev, S., 1989: Predlog "Crvene liste" ugroženih ptica SR Bosne i Hercegovine. Naše starine, 18-19: 227-235.
- Puzović, S., 2000: Atlas ptica grabljivica Srbije. Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd.
- Redžić, S., Barudanović, S. & Radević, M., (eds) 2008: Bosna i Hercegovina, Zemlja raznolikosti. Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine za Konvenciju o biodiverzitetu, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Sarajevo.
- Službeni glasnik RS br. 124/12, Uredba o Crvenoj listi zaštićenih vrsta flore i faune Republike Srpske, Narodna Skupština RS, Banja Luka.
- Vasić, V. F., Simić, D. V., Stanimirović, Ž., Karakašević, M., Šćiban, M., Ružić, M., Kulić, S., Kulić, M. & Puzović, S., 2004: Srpska nomenklatura ptica I. (nonpasseriformes). Dvogled 4: 7-19.
- Vasić, V. F., Simić, D. V., Stanimirović, Ž., Karakašević, M., Šćiban, M., Ružić, M., Kulić, S., Kulić, M. & Puzović, S., 2005: Srpska nomenklatura ptica II. (Passeriformes). Dvogled 5: 10-18.

Summary

The paper presents preliminary results of the research of the Orjen range on the territory of Republic of Srpska. The area of Bijela Gora has not been researched systematically earlier, although there are individual data from neighboring areas or individual cases and accidental findings. Having in mind the planned measures of protection of Bijela Gora in the Spatial plan of Republic of Srpska, and specifying Orjen as potential IBA, for abundance of flora and biodiversity in general, any data which brings new arguments for protection has practical and scientific significance. During this research and in earlier findings, the total of 53 bird species has been recorded, some of them being very important for the protection of Bijela Gora: Rock Partridge (*Alectoris graeca*), Short-toed Snake-eagle (*Circaetus gallicus*), Golden Eagle (*Aquila chrysaetos*), Eurasian Eagle-Owl (*Bubo bubo*), Olive-tree Warbler (*Hippolais olivetorum*), Blue Rock-thrush (*Monticola solitarius*) etc. The mentioned data are only indicators of the Bijela Gora's importance for birds and it is necessary to expand the research both in time and place in order to obtain concrete data and plan the protection measures.